

Magyarország bekapcsolódása a Szovjetunió elleni háborúba

SZAKÁLY SÁNDOR

A nemzetiszocialista Német Birodalom 1935 és 1939 közötti sikerei Európában, melynek a Rajna-vidék megszállásában, a Saar-vidék visszacsatolásában, Ausztria bekebelezésében, a müncheni egyezmény megkötésében, a maradék Csehország megszállásában, nyilvánultak meg, jelentős mértékben megerősítették Németország katonai és politikai helyzetét. Hitler sikerei döntő hatással voltak a közép-európai helyzetre is. A Magyarország politikai és katonai lehetőségeit erősen korlátozó kisantant felbomlott, és a magyar-román ellentét még inkább kiéleződött. Magyarország úgy vélte, hogy az adott helyzetben, a Romániával szembeni fellépése esetén számíthat a Német Birodalom támogatására. Berlin azonban többnyire csak szóbeli ígéreteket tett. Magyarország, hogy elnyerje Németország jóindulatát egyre több politikai engedményt tett, csatlakozott az Antikomintern Paktumhoz, majd bejelentette kilépését a Nemzetek Szövetségéből. Némi elhidegülés csak a német-lengyel háború időszakában volt érzékelhető, mivel Magyarország az évszázados barátságra való tekintettel, mely Lengyelországhoz fűzte, megtagadta a területén át történő német csapatszállításokat és több tízezer lengyel menekültet fogadott be.

Az 1938-1939-ben Európában bekövetkezett területi változások – melyek Magyarországot is érintették, hiszen 1938 novemberében visszakapta a Felvidéket, 1939 márciusában Kárpátalját – arra ösztönözték a magyar politikai és katonai vezetést, hogy tisztazza Romániával az „erdélyi kérdést”. A német vezetés, mely főleg a romániai kőolajszállítások miatt érdekelt volt a stabilitás fenntartásában, tárgyalásokra ösztönözte a két országot, melyek azonban nem vezettek eredményre, és a Szovjetunió által Romániának átadott ultimátumot követően fennállt a fegyveres konfliktus kitörésének veszélye.

Németország ekkor Olaszországgal együtt, román kérésre döntőbírósi határozatot hozott, mely 1940. augusztus 30-án Magyarországnak ítélte az egykori kelet-magyarországi területeket és Erdély északi részét. Ezzel a döntéssel Magyarország még inkább függő helyzetbe került Németországtól.

Amidőn 1940. október 28-án az olasz haderő csapatai Albániából kiindulva megtámadták Görögországot, egyértelművé vált, hogy Hitler balkáni elképzelése – távortartani ezt a területet a háborútól – zátonyra futott. A németekkel nem egyeztetett olasz lépés jelentős mértékben veszélyeztette a délkelet-európai német nyersanyagellátást, különösen a romániai olajszállításokat, hiszen az olasz támadás érvénybe léptette Nagy-Britannia szövetségesi kötelezettségeit és számolni lehetett a régióban a szovjet „érdekérvényesítéssel” is. Berlin ezért a balkáni országokkal még szorosabb kötelékeket igyekezett kiépíteni és a Háromhatalmi Egyezményhez történő csatlakozásra szólította fel őket. A Balkán, illetve a régió országai közül az egyezményt 1940. november 21-én Magyarország írta alá elsőként. Majd Románia, Bulgária és Jugoszlávia is csatlakozott a szerződéshez. Ezzel úgy tűnt, hogy a balkáni katonai konfliktust sikerül korlátok közé szorítani.

*A Jyväskylä-i Egyetemen (Finnország) megrendezett konferencián – *Magyarország az 1940-es években és Finnország magyar szemmel* elhangzott előadás szövege.

A görögországi olasz katonai kudarc, a „Tengely” tekintélyének helyreállítása balkáni beavatkozásra ösztönözte Hitlert. A Görögország elleni hadművelet terveit a 20. számú utasítás tartalmazta, mely egy Dél-Bulgáriából indítandó támadással számolt. A tervben Magyarország csak mint a Romániába és Bulgáriába irányuló katonai szállítmányok átvonulási terepe szerepelt. (1)

Teljesen új helyzetet teremtett azonban az 1941. március 27-én Belgrádban bekövetkezett katonai puccs, mely Jugoszláviának a Háromhatalmi Egyezményhez történő csatlakozása hatására robbant ki, s nem nélkülözte Nagy-Britannia támogatását, majd a Szovjetunió gyors támogató lépését.

Hitler új utasítást adott ki, mely a Görögország elleni támadás Jugoszláviára történő kiterjesztését is előírta. A 25. számú utasítás már számolt Magyarország aktív katonai részvételével. Hitler Magyarország revíziós törekvéseire alapozva úgy látta, hogy a „...Bánát visszanyerésének kilátása révén...megkísérelhető... Magyarországot a hadműveletekben való részvételhez megnyerni”. (2) Ezzel egyidőben az OKH (Oberkommando des Heeres) megbízást kapott egy, a magyar katonai vezetéssel közvetlenül összeköttetést biztosító budapesti katonai misszió létrehozására. 1941. március 30-án az OKH képviselői és a Honvéd Verzekar illetékesei között megbeszélések folytak, melyek eredményeként *Kurt Himer* vezérőrnagy vezetésével felállították a „Der Deutsche General beim Oberkommando der Königlich Ungarischen Wermacht” szolgálati állást, mely 1941. április 4-én kezdte meg működését Budapesten. (3) Eme poszt feladatáról a 26. számú utasításban azt olvashatjuk, hogy „...e szolgálati hely biztosítja egyrészt az én (Hitler -Sz. S. megj.) kapcsolatomat a kormányzóéval, másrészt a Wehrmacht összeköttetését s magyar Főparancsnoksággal”. (4) Ez a 26. számú utasítás, mely a délkelet-európai szövetségesekkel való német együttműködéssel foglalkozott, szólt a Jugoszlávia elleni háborúban Magyarországnak szánt hitleri szerepéről is. A magyar királyi honvédség mozgósítandó csapatai Bácska elfoglalását kapták feladatul, mely terület a hadműveletek befejezése után Magyarországhoz kerül, de a jugoszláv hadsereg szétverésében is szerep várt volna a magyar királyi honvédségre. (5)

A magyar „szövetségest” azonban a német katonai vezetés csak olyan mértékben kívánta igénybe venni, amennyire feltétlenül szüksége volt rá; nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a Magyarországon keresztül történő szállításoknak stb.

Budapest a német megkeresésre pozitív választ adott, amely azonban nem kis dilemma elé állította a politikai és katonai vezetés egy részét. Magyarország 1940. decemberében Jugoszláviával „örök barátsági szerződést” kötött, melyet a magyar országgyűlés az 1941. évi II. törvénycikkelyben emelt törvényerőre. E szerződés nem zárta ki a területi revízió békés úton történő megvalósítását, de a fegyveres megoldást elvetette. Különösen nagy súllyal esett latba Budapesten a brit állásfoglalás, illetve a várható brit állásfoglalás. A londoni magyar követ olyan értesülést küldött Budapestre, miszerint a magyar részvétel a Jugoszlávia elleni agresszióban brit hadüzenetet von maga után. (Később kiderült, hogy az információ alaptalan volt, Nagy-Britannia csak a diplomáciai kapcsolatokat szakította meg.) Az üzenet hatására a magyar miniszterelnök, *Teleki Pál* gróf öngyilkosságot követett el, mivel nem tudta magában feloldani a területi visszacsatolással kecsegtető támadás és a kilátásba helyezett brit hadüzenet közti ellentmondást.

A magyar politikai és katonai vezetés – részben *Teleki* öngyilkosságának hatására is – ragaszkodott az általa megfogalmazott feltételek teljesüléséhez, melyek a magyar részvételhez voltak szükségesek, így egy esetleges jugoszláv támadás, a magyar kisebbség elleni jugoszláv fellépés, illetve a délszláv állam de jure és de facto megszűntek.

A német támadást követően a mozgósított magyar 3. hadsereg alakulatai kiinduló állásaikban maradtak, csak a „Független Horvát Állam” 1941. április 11-i kikiáltása után nyomultak be a volt Jugoszlávia területére. Amidőn ez bekövetkezett, a német győzelem már biztosnak volt tekinthető, így a magyar csapatok alkalmazása is korlátozott maradt. Csak a Duna-Dráva vonalig nyomultak előre és nem lépték át az egykori történelmi Magyarország határait, leszámítva egy gépesített sereget és a Folyami Erők néhány úszóegységét.

Az 1941-es esztendő elején az addig még jónak, bár felhőtlennek nem tűnő német-szovjet viszony egyre inkább elhidegült, kiéleződött. Az 1939-es lengyelországi hadjárára

hetei alatt szinte szövetségesként fellépő két nagyhatalom politikai, katonai és gazdasági érdekei egyre inkább ellentétbe kerültek egymással, nagyhatalmi elképzeléseik keresztezni látszottak egymáséit. Jó példája volt ennek a szovjet-finn háború időszaka, majd a balti államok szovjetizálása, a Romániának benyújtott szovjet ultimátum, illetve a belgrádi puccs utáni gyors szovjet-jugoszláv egyezmény. A két nagyhatalom viszonyában bekövetkező változás Magyarországot is érintette, amely 1939 óta, Kárpátalja visszacsatolása óta a Szovjetunió szomszédja volt. Érthető tehát, hogy Magyarország nem lehetett érzéketlen a térség két meghatározó nagyhatalma – a hitleri Német Birodalom és a sztálini Szovjetunió – viszonyában bekövetkező változásokra.

A Szovjetunió elleni katonai akció tervezési munkálatai német részről már 1940 nyarán megindultak, amikor is Hitler utasítást adott az orosz probléma kézbe vételére és hadműveleti vezetés, szervezet kidolgozására. (6) Két hadműveleti terv is készült, mely Magyarországgal mint felvonulási területtel számolt. (7) A kidolgozott tanulmányokra alapozva *Paulus* altábornagy, főszállásmester 1940. szeptember 3-án átvette a tervezési munkálatok koordinálását. (8) Az általa kidolgozott elképzelést *Halder* 1940. december 5-én terjesztette Hitler elé. A Halder által ismertetett elképzelés három irányból történő támadást javasolt három hadseregcsoporthal. Az elképzelés kifejtése során Hitler – minden különösebb magyarázat nélkül – elrendelte, hogy Magyarországot a küszöbön álló hadjárat terveibe bevonni nem lehet. (9)

A Hitlerrel történt megbeszélés alapján készült el és jelent meg 1940. december 18-án a 21. számú utasítás, (10), mely Barbarossa fedőnév alatt tartalmazta az általános szándékot. A tervekben a német hadvezetés ténylegesen a román és a finn haderővel számolt.

A Déli hadseregcsoporthal, különösen a 17. hadsereg számára jelentős nehézségeket okozott a magyar államterület, illetve a magyar erők kihagyása a támadásból. A katonai vezetők, érzékelve a nehézséget, 1941. február 3-án ismét kísérletet tettek a módosításra. Halder, az OKH vezérkari főnöke Hitlerhez fordult és javasolta, hogy „...ha az (mármint Magyarország -Sz.Sz.megj.- a hadműveletekben nem is venne részt, legalább a saját területén csapatkirakodásokkal egyet kellene értenie”. (11) Hitler nem értett egyet a javaslattal, de úgy vélekedett, hogy „...Magyarország megfelelő politikai biztosítékok ellenében minden német követelést teljesítene”. (12)

1941. március 22-én jelent meg a módosított 21. számú utasítás, mely továbbra sem számolt Magyarországgal mint a hadműveletekben, illetve az előkészítő szakaszban résztvevő szövetségessel. (13) Közben a Budapesten fellállított „Himer törzs” számos megbeszélést folytatott a magyar katonai vezetőkkel és olyan kép kezdett kialakulni, hogy Magyarország csak akkor hajlandó előkészületeket tenni, ha hivatalos értesítést kap a német tervekről és felkérés érkezik hozzá. (14)

Miközben folytak a német előkészületek – és 1941 tavaszára már a szovjet félnek is kidolgozott tervei voltak – a Honvéd Vezérkar főnöke, *Werth Henrik* gyalogsági tábornok illetékes osztályai révén állandóan figyelemmel kísérte az események alakulását, a német-szovjet viszony változását. Erről igyekezett a politikai vezetést tájékoztatni, illetve azt az általa helyesnek vélt irányba befolyásolni.

Werth 1941. május 6-án emlékiratban fordult a miniszterelnökhöz, *Bárdossy Lászlóhoz* – aki egyszemélyben a külügyminiszteri tárca birtokosa is volt –, melyben vázolta a német-szovjet viszony jelenét, illetve várható alakulását, és ajánlásokat tett a kormány részére az általa helyesnek vélt kül- és biztonságpolitika kialakításával kapcsolatban. (15) Werth úgy vélte, hogy az 1938 és 1941 között Közép-, illetve Kelet-Közép-Európában bekövetkezett változások, az új erőviszonyok új feladatokat és lehetőségeket kínálnak Magyarországnak. Megítélése szerint a jövő magyar külpolitikáját nem az expanzivitás, hanem a biztonság kell, hogy irányítsa. E biztonság letéteményese pedig csak egy Németországgal szoros szövetségben lévő Magyarország lehet. Megítélése szerint a térségben Románia katonailag meggyengült, Szlovákia katonailag nem tekinthető komoly tényezőnek, Jugoszlávia szétesett – tehát az egykori kisantant nem jelent erőt. Németország mellett a Szovjetunió a térség meghatározó ereje. Werth meglátása szerint a két nagyhatalom között a háborús konfliktus igen rövid időn belül kitörhet, melyben Magyar-

országnak – jövője szempontjából – egyértelműen Németország mellett kell állnia, mert ezt követeli meg az ország érdeke, biztonsága.

Werth a politikától határozott állásfoglalást kívánt, melynek birtokában megteheti a szükséges katonai előkészületeket.

Bárdossy László miniszterelnök, külügyminiszter alapján véve osztotta Werth nézeteit, de azokat politikusként kezelve úgy vélte, hogy felesleges ilyen mértékben előreszaladni és a kormánynak szabad kezet kell hagyni a politika alakítására, meg kell várni a német részről történő megkereséseket, mivel – ellentétben a katonai vonallal – a külpolitikai vonalon tett magyar kísérletek a német vélemények, álláspont kipuhatolására eredménytelenek maradtak. Bárdossy László ezen véleményét 1941. május 12-én a Werth Henriknek megküldött válaszában részletesen kifejtette, (16) utalva arra, hogy a Honvéd Vezérkar főnöke által felvetett, Németországgal kötendő garanciális és segítségnyújtási politikai szerződés „... nem azon fordul meg, hogy egy ilyen szerződés megkötése kívánatos-e, hanem, hogy a Német Birodalom egyáltalán hajlandó-e Magyarországgal kölcsönösség alapján ilyen szerződést létesíteni”. (17)

Werth Henrik az 1941. május 12-én kelt miniszterelnöki választ követően ismét memorandumban fordult Bárdossy Lászlóhoz, melyben fenntartotta korábban megfogalmazott véleményét és javasolta a kormánynak a magyar-német politikai és katonai együttműködés felvetését a német kormány felé. (18)

A Honvéd Vezérkar főnökének – katonai okokból és szempontból érthető – sürgetései ellenére sem érkezett határozott válasz a miniszterelnökség részéről. Ezért 1941. június 14-én átiratban fordult a külügyminiszterhez (19), melyben várhatóan napokon belül ki-robbanó német-orosz háborúban szükséges és általa elkerülhetetlennek tűnő magyar részvételt is megindokolta. Véleménye szerint Magyarországnak részt kell vennie a háborúban:

1. mert ezt követeli az ország területi épségének, valamint állami, társadalmi és gazdasági rendszerünk biztosítása;
2. mert jövőnk érdekében az orosz szomszédság gyengítése és eltávolítása határainktól elsőrendű nemzeti érdekünk;
3. mert erre kötelez keresztény nemzeti alapon álló világnézetünk és a bolsevizmussal szembeni elvi állásfoglalásunk úgy a múltban, mint a jelenben is;
4. mert politikailag a tengelyhatalmak mellett véglegesen lekötöttük magunkat;
5. mert további országgyarapításunk is ettől függ.” (20)

Werth álláspontjának kifejtése mellett kérte a magyar királyi kormányt, hogy közölje „...Magyarország német-orosz háború esetén milyen álláspontra kíván helyezkedni, illetőleg milyen magatartást fog tanúsítani” (21), és egyben újfent megismételte korábbi javaslatát, miszerint „...a kormány haladéktalanul lépjen érintkezésbe a német kormánnyal és tegyen formális ajánlatot a német-orosz háborúhoz való önkéntes csatlakozásunkra”. (22) Javasolta továbbá bizonyos, elengedhetetlennek látszó katonai rendszabályok elrendelését, nevezetesen a határvédelem teljessé tételéhez szükséges alakulatok mozgósítását, a repülőerők és a légvédelem mozgósítását, a katonai honi légvédelmi készség elrendelését, a gyorshadtest mozósítását, valamint egyelőre az I., a VI., a VII., és a VIII. hadtestek, továbbá a legfontosabb fővezérségi közvetlenek mozgósítását. (23) Werth Henrik átiratát az 1941. június 14-i rendkívüli minisztertanácsi ülésen megvitatták. A minisztertanácsi ülés eredményét úgy lehetne összegezni, hogy a kormány, ellentétben a vezérkar főnökének javaslatával, nem kíván önként felajánlkozni a várható német-orosz fegyveres konfliktus esetére a német kormánynak.

Bárdossy László miniszterelnök, külügyminiszter látva a Honvéd Vezérkar főnökének egyre erősödő fellépéseit, amelyek a kormány politikai lépéseit is nehezítették, Wert számára „ajánlásokat” fogalmazott meg (24), melyek szem előtt tartását kérte a német katonai vezetés illetékeseivel folytatandó megbeszélésein.

A Honvéd Vezérkar főnöke, Werth Henrik és Franz Halder vezérezredes között 1941. június 19-én Budapesten került sor megbeszélésre. E megbeszélésről Wert a következő feljegyzést készítette:

„Budapest, 1941. június 19.

1. Halder nézete szerint a németek az orosz kérdést fegyveresen fogják elintézni.

2. Ez az elintézés rövid időn belül (kb. 1 hét) megtörténik.

3. Jó lett volna, ha Magyarország a Kárpátok vonalát jobban biztosította volna, de most már Magyarország ne tegyen semmi olyan rendszabályt, ami az oroszokat alarmírozná, vagy ami a Magyarországon át történő német szállításokat befolyásolná.

4. Magyarország készüljön fel arra, hogy ha a német hadműveletek következtében az oroszok tömegesen átlépnék a magyar határt, azokat lefegyverezhesse.

5. Ha a németeknek szükségük volna a Kárpátalján át vezető vasútvonalakra, akkor azokat Magyarország bocsássa a németek rendelkezésére.

6. Magyarország engedélyezze a német rádióállomások telepítését.

7. Amennyiben Magyarország részéről mégis szükségessé válnának bizonyos katonai rendszabályok, akkor Himer tábornok útján a Vezérkar Főnökét arra külön fogja kérni.” (25)

A Werth által készített feljegyzés szerint a német katonai és politikai vezetés egyelőre még nem számolt német-szovjet háború kezdetén tényleges magyar katonai részvétellel, de annak szükségszerű igénylését nem zárta ki.

A Honvéd Vezérkar főnökének a közelgő német-szovjet háború kitöréséről nyert információit, annak esetleges Magyarországra gyakorolt hatását a 2. vkf. osztályhoz befutó jelentések is alátámasztották. A 2. vkf. osztály nyilvántartó (a beérkezett jelentések elemzését végző – Sz.Sz. megj. – alosztálya által 1941. június 21-én keltezett, 18.529/el.-2.vkf.nyil.-1941. számú összegzésnek a német-orosz helyzetet taglaló része a német-orosz „helyzet tisztázódását” beérkezett hiteles információk alapján legkésőbb 48 órán belülre tette. Ugyanakkor a háború esetén a Szovjetunió Magyarországgal szembeni magatartásáról eképpen vélekedett: „Valószínűnek látszik, hogy a Szovjet Magyarországgal szemben éppen úgy fog eljárni a háború kitörése esetén, mint a többi környező országokkal szemben, tehát légi és esetleg földi támadás várható.” (26)

Az 1941. június 22-én hajnali 3 óra 15 perckor megindult német támadást követően a berlini magyar követet, *Sztójay Dömét* a birodalmi külügyminiszter, *Joachim von Ribbentrop* míg *Horthy Miklós* államfőt Hitler levélben tájékoztatta lépéséről. A levelet 1941. június 22-én 10 óra 30 perckor adta át von *Erdmannsdorf* követ Horthy Miklósnak (27). Hitler levelében nem tett említést egy esetleges magyar részvételt célzó elképzeléséről.

A magyar politikai vezetés Németország iránti elkötelezettségét bizonyítandó, még június 23-án megszakított a diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval. Ugyanakkor a német katonai vezetés, amely a magyar részvételt szívesen fogadta volna, *Jodl* tábornok megfogalmazásában úgy vélekedett, hogy Magyarországtól „semmit sem akarunk követelni, de minden önkéntes felajánlást hálásan veszünk. Szó sincs arról, hogy mi Magyarország esetleges részvételét nem akarnánk.” (28). Mindazonáltal Berlin politikai megfontolásból nem volt hajlandó hivatalos megkeresést küldeni a magyar kormányhoz, mivel úgy vélekedtek, hogy egy ilyen kérést követően a magyar kormány azonnal területi követelésekkel lépne fel, amint az a korábbiak során mindig is így történt.

A magyar politikai vezetés tehát várakozó álláspontra helyezkedett, miközben német-magyar katonai megbeszélések zajlottak Budapesten, főleg olyan céllal, hogy esetleg népi németekből felállítandó önkéntes alakulat jöhessen létre, amely részt venne a keleti hadjáratban. (29)

Ebben a helyzetben következett be a Kassa városát ért légitámadás, illetve a Kőrösmező-Budapest között közlekedő gyorsvonat Rahó és Tiszaborkút közelében történt „meggéppuskázása” 1941. június 26-án. (30)

A támadást követően még a nap folyamán rendkívüli ülésre hívták össze a minisztertanácsot, amely a kora délutáni órákban tárgyalta a váratlanul kialakult helyzetet. A rendkívüli minisztertanácsi ülést megelőzően az államfő, Horthy Miklós kormányzó fogadta a támadás hírével őt felkereső Werth Henrik gyalogsági tábornokot, a Honvéd Vezérkar főnökét és *Bartha Károly* szolgálaton kívüli táborszernagyot, honvédelmi minisztert, valamint az utánuk érkező miniszterelnököt, külügyminisztert: *Bárdossy Lászlót*. A kormányzónál lezajlott megbeszélés tárgya a „kassai bombázás” volt, illetve az annak következtében kialakult helyzet volt. Az államfő reagálásáról *Bárdossy László* 1946-os népbírói perében elhangzott beszédéből értesülhetünk. A volt miniszterelnök, külügyminiszter többek között ezeket mondta: A támadás (mármint a kassai – Sz.S. megj.) éppen

a legérzékenyebb pontján érintette az államfő, a magyar hadvezetőség és a tisztikar lelki alkatát, számukra egyformán a katonai becsület és bátorság kérdésévé vált, hogy az ismételt provokálatlan támadás után Magyarország se maradjon tétlen. A hadvezetőség kifejezésre juttatta, hogy elviselhetetlen szégyennek tartaná, ha Magyarország még most sem vállalna részt a háborúban, ugyanezt jelentette ki kategorikus formában a Kormányzó.” (31) Az államfő ezen kategorikus kijelentésére alkotmányos lehetősége is volt. Az 1920. évi I. és XVII. törvénycikk (32) biztosította számára a Szovjetunió elleni katonai megtorlásról szóló döntés meghozatalát. Horthy Miklós döntését nem befolyásolták zavaró tényezők, mivel a katonák – Bartha Károly és Werth Henrik – szovjet támadó repülőgépekről adtak tájékoztatást és akkor fel sem tételezték, hogy esetleg más ország légierőjének gépei követték volna el. A döntés Horthy számára nem okozott különösebb nehézséget, lelkiismeret-furdalást. Igazolni látszik ezt Adolf Hitlerhez írott levele 1941. június 28-áról, (33) melyben többek között ezeket írta: „Im Geiste der Solidarität hat meine Regierung gleich nach dem Beginn des deutsch-russischen Krieges die diplomatischen Beziehungen zu der sowjet-russischen Regierung abgebrochen und die sowjet-russische Luftwaffe über ungerischen Boden wiederholt heuchlerische Bombenangriffe unternommen, habe ich den Kriegszustand mit Russland erklären lassen.” Horthy Miklós e levele nem igazolja azon későbbi állítását, miszerint Hitler 1941. június 21-ei levelére elutasítólag reagált volna.

A kormányzónál lezajlott megbeszélésről Bárdossy László és Bartha Károly — immáron a kormányzói döntés ismeretében — a sebtében összehívott rendkívüli minisztertanácsi ülésre sietett. Az ülésen Bárdossy László kifejtette, hogy „A szovjet kormányval a diplomáciai viszonyt már megszakítottuk. Ezen provokálatlan támadás következtében kell ma dönteni afelett, hogy hadiállapotban levőnek tekintjük-e magunkat Szovjetországgal. Nézetem szerint ezen légitámadás új helyzetet teremt, amellyel szemben azonnal reagálnunk kell. Nézetem szerint ki kellene mondani azt, hogy e támadás következtében hadiállapotban levőnek tekintjük magunkat Szovjetországgal szemben.”

Bárdossy László felszólalását Bartha Károly honvédelmi miniszteré követte, aki többek között azt mondta, hogy „... miután Szovjetország részéről indokolatlan és provokálatlan támadás érte Magyarországot és így hadiállapotot idézett elő ellenünk, mi is hadiállapotban levőnek jelentjük ki magunkat”. A továbbiakban Bartha azzal is érvelt, hogy egyedül „... mi nem veszünk részt a háborúban” — a román, a finn és a szlovák haderő alakulatai ekkor már bekapcsolódtak a hadműveletekbe és Olaszország is hadat üzent a Szovjetunióknak — „és tesszük ezt annak ellenére, hogy a bolsevizmus elleni harcot legkorábban Horthy Miklós hidette meg”.

A rendkívüli minisztertanácsi ülésen jelenlévő miniszterek osztották Bárdossy László és Bartha Károly — és így értelemszerűen Horthy Miklós — véleményét. Mindössze a belügyminiszter, Keresztes-Fischer Ferenc vetette fel, hogy a hadiállapot bejelentését túl korainak tartja, szerinte elégséges lenne a magyar-szovjet határszakasz megerősítése, és meg kellene várni amíg a németek politikai vonalon is kéri részvételünket a Szovjetunió elleni háborúban.

A minisztertanácsi ülésen elhangzottakat Bárdossy László foglalta össze, mint a minisztertanács határozatát: „A kormány egyhangúlag elhatározta, hogy szükségesnek tartja azonnali retorzióképpen, hogy repülőgépeink még ma visszaüssenek azon támadásra, amelyet a mai napon szovjet repülők intéztek a kőrösmezei robogó vonat, majd Kassa városa ellen.

Megállapítja, hogy a belügyminiszter úr pillanatnyilag nem látja szükségességét, hogy már ma kimondassék az, hogy hadiállapotban levőnek tekintjük magunkat Oroszággal szemben, a kormány tagjainak ezen állásponttal szemben az az elhatározása, hogy a légitámadási retorzió mellett egyidejűleg kimondassék az, hogy a szovjet légi haderő a mai nap folyamán magyar terület ellen intézett ismételt népjogellenes, indokolatlan és provokálatlan támadásai következtében Magyarország a hadiállapotot a Szovjetunióval beállottnak tekinti.”

A Magyarország további sorsát meghatározó minisztertanácsi döntést, mely nem volt más, mint Horthy Miklós államfő döntésének támogatása, Bárdossy László miniszterrel-

nök, külügyminiszter 1941. június 27-én a következő szavakkal jelentette be az országgyűlés képviselőházában: „T. Ház! (Halljuk! Halljuk!) Egészen rövid bejelentést szeretnék tenni. A Ház elnöke méltó szavakkal bélyegezte meg a Szovjet népjogellenes és minősíthetetlen támadását. A magyar királyi kormány megállapítja, hogy a támadások következtében Magyarország és a Szovjet-Unió között a hadiállapot beállott. (Hosszantartó éljenzés és taps a Ház minden oldalán.)”

Ugyanazon a napon a magyar király honvéd légierő gépei támadást intéztek szovjet területek ellen és megindult a honvédség egyes alakulatainak mozgósítása. Június utolsó napjaiban az ún. Kárpát-csoport csapatai átlépték a magyar-szovjet határt és ezzel Magyarország a német-szovjet háború aktív, cselekvő részesévé vált. A magyar döntést alapvetően meghatározta az a következtetés, melyet az ekkor még csak európainak tekinthető háború addigi eredményeiből vontak le, nevezetesen azt, hogy az ország egy viszonylag rövid lefolyású háború résztvevőjévé válik, és csekély veszteségek árán sikerül lépést tartania a környező országokkal — Romániával, Szlovákiával, Horvátországgal — és így megőrizni a győzelem utánra az addig elért revíziós eredményeket, esetleg azokat még Magyarország javára módosítani is.

JEGYZET

- (1) *Hubatsch, Walter*: Hitlers Weisungen für die Kriegsführung 1939-1945. Koblenz, 1982, 821. p. A 20. számú utasítást 1940. december 20-án adták ki.
- (2) *Hubatsch, Walter*: i.m., 106. p.
- (3) A Kurt Himer vezérőrnagy vezetésével felállított összekötő törzs 1941 őszeig működött Budapesten. A törzs naplója a Freiburgi Militararchívban található *Kreigstagebuch des Deutschen Generals beim Oberkommando der Königlich Ungarischen Wehrmacht* néven.
- (4) *Hubatsch, Walter*: i.m., 100. p.
- (5) U., 108. p.
- (6) *Halder, Franz*: Generaloberst Halder. *Kreigstagebuch. Tagliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939-1942*. Stuttgart, 1963, II. kötet 32f.p.
- (7) *Nebelin, Manfred*: *Deutsche Ungarnpolitik 1939-1941*. Opladen, 1989, 9-153. p.
- (8) *Halder, Franz*: i.m. II. kötet, 90. p.
- (9) *Halder, Franz*: i.m. II. kötet, 210. p.
- (10) *Nebelin, Manfred*: i.m. 40. p.
- (11) *Hubatsch, Walter*: i.m. 84-88. p.
- (12) *Kreigstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab)*, Frankfurt am Main, 1985, I. kötet, 299. p.
- (13) uo.
- (14) *Förster, Jürgen*: *Die Gewinnung von Verbündeten in Südosteuropa*. In: *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*. Stuttgart, 1983. 4. kötet, 356. p.
- (15) *Nebelin, Manfred*: i.m. 206f.p.
- (16) *Werth, Henrik*: 1941. május 6-i emlékiratát — lényegtelen szöveghagyásokkal — közli: *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936-1945*. V. kötet (DIMK V.), Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a Szovjetunió megtámadásáig 1940-1941. Budapest, 1982, 1097-1100. p. 778. számú irat
- (17) Bárdossy válaszát lásd: DIMK V., 1114-1116. 783. számú irat.
- (18) Uo. 1114. p.
- (19) Werth 1941. május 31-ei emlékiratát lásd: DIMK V., 1142-1143. 806. számú irat.
- (20) A vezérkar főnökének átiratát lásd: DIMK V., 1176-1179. p. 839. számú irat.
- (21) Uo. 1177. p.
- (22) Uo., 1178. p.
- (23) Uo., 1178. p.
- (24) Uo., 1179. p.
- (25) Bárdossy László „ajánlásait” a következőkben foglalta össze:
  - „1. egy esetleges német katonai akcióban való részvételünket a német birodalmi kormánynak nem ajánljuk fel. Ha azonban közreműködésünket a német birodalmi kormány később szükségesnek tartaná és eziránt kifejezett felszólítást intézne hozzánk, ennek természetesen eleget tennénk;
  2. a szükséges védelmi intézkedések foganatosításánál teljes összhangban kívánunk eljárni a német birodalmi kormánnyal, illetőleg a német hadvezetőséggel;
  3. katonai felkészültségünk deffenzív jellegű fokozására irányuló intézkedéseinknél szem előtt kell tartanunk azt, hogy vasútvonalaink német katonai szállításokkal nagymértékben igénybe vannak véve, ami – a dolog természete szerint – az összhangot a magyar és né-

met hadvezetőség intézkedései között még nagyobb mértékben szükségessé teszi; 4. katonai készség fokozása most adott időpontban esetleg igen kedvezőtlenül hathat vissza az idényszerű mezőgazdasági munkálatokra és kockáztathatja a termés eredményét, ami a Német Birodalom szempontjából nemcsak nem közömbös, de a birodalmi kormány érdekeivel nyilván ellentétben volna. Arra kérem Nagyméltóságodat, méltóztassék kilátásba vett megbeszéléseinél a fenti szempontokat szem előtt tartani, s azokra a német hadvezetőség Nagyméltóságoddal érintkezésbe lépő képviselőjének figyelmét is felhívni." – DIMK V., 1185. p.

- (26) DIMK V., 1190-1191. p. 849. számú irat.
- (27) DIMK V., 1202-1203. p. Az irat – 858. szám – aláírója helyesen Bartalis őrnagy!
- (28) Hitler levelét lásd: Akten zur deutschen Auswartigen Politik 1918-1945. Aus dem Archiv des Auswatigen Amtes D. sorozat: 1937-1945. Baden-Baden – Göttingen, 1950-1970, XII/2. kötet, 661. számú dokumentum.
- (29) Kriegstagebuch des Deutschen Generals..., 19. p. (1941. június 22.)
- (30) Uo. 20. p. Halder, Franz: i.m. III. kötet, 8. p.
- (31) A Kassa elleni bombatámadással foglalkozó irodalomból (a teljesség igénye nélkül): Borsányi Julián: Das Ratsel des Bombenangriffs auf Kaschau 26. Juni 1941, München, 1978, Borsányi Julián: A magyar tragédia kassai nyitánya, München, 1985, Ülvedi Ignác: A Honvéd Vezérkar és a kassai „casus belli”. In: Honvédelem 1981. 9. sz. és 1981. 10. sz., Ülvedi Ignác: Kassa bombázása – „casus belli” a Szovjetunió elleni hadbalépéshez In: Történelmi szemle 1985. 2. sz., a Hungarian Studies Review Vol. X. Nos. 1-2. számában Thomas Sakmyster, Francis Wagner és N.F. Dreiszinger írásai.
- (32) A nemzet védelmében. Fahrwangen, 1976. 54-55. p.
- (33) 1920. évi I. törvénycikk az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről. 1920. évi Országos Törvénytar, 1. szám, 1-6. p.; 1920. XVII. törvénycikk az alkotmányosság helyreállításáról és az állami főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendelkezéséről szóló. 1920. évi I. t.-c. 13. paragrafusának módosításáról. 1920. évi Országos törvénytar, 12. szám, 77-78. p. Ez a törvény a következőket mondta ki: „Közvetlen fenyegető veszély esetében a kormányzó a magyar ősszminisztérium felelősége és a nemzetgyűlés késedelem nélkül kikérendő utólagos hozzájárulása mellett a hadseregnek az ország határain kívül alkalmazását elrendelheti.”
- (34) DIMK V., 1244-1245. p. 891. számú irat.
- (35) Uo.
- (36) Magyar Országos Levéltár Minisztertanácsi jegyzőkönyvek K 27. Az 1941. június 26-i rendkívüli minisztertanács jegyzőkönyve, Bárdossy-variáns.
- (37) Uo.
- (38) Uo.
- (39) Uo.
- (40) Uo.
- (41) Az Országgyűlés Képviselőházának naplója 1939-1944., Budapest, 1941, X. kötet, 305. p. 1941. június 27-i, 202. ülés.